

FRI-2B.308-1-L-02

THE PERSONAL SECURITY SURVEY

Assoc. Prof. Milen Ivanov, PhD

Department of Criminal Law Sciences and Security, Law Faculty

“Angel Kanchev” University of Ruse

E-mail: **poligon@abv.bg**

***Abstract:** The manager may delegate activities and functions, but responsibility can not be delegated. One of the most important functions of security structures is to assist the manager in creating and maintaining security.*

The Personal Security Survey (IPS) is one of the methods used to achieve this warranty. The survey refers to persons occupying sensitive positions and employees of the respective structure, or to persons who will be assigned to positions that require access to classified/sensitive information or materials. When these procedures are legally binding, this activity must be regulated as a type of operative activity.

***Keywords:** Operational inquiry activity, Operative activity Security, Reliability, Investigation, Personnel Management, Classified Information, Sensitive Information, Management*

ВЪВЕДЕНИЕ

Ръководителят може да делегира дейности и функции, но отговорността не може да бъде делегирана. Една от най-важните функции на структурите за сигурност е да подпомага ръководителя в създаването и поддържането на сигурността. Разследването на персоналната сигурност (Personnel Security Investigation - IPS) [1] е един от методите, използвани за постигане на тази гаранция.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Проучване за надеждност [2] се извършва спрямо лица, заемащи чувствителни позиции и са служители на съответната структура, спрямо лица, които ще бъдат назначени на позиции, които изискват достъп до класифицирана/чувствителна информация или материали или ще им бъдат възложени такива задачи, без да са служители.

Ясно определена концепция по отношение на сигурността са следните правила:

1. никой няма право да знае или да притежава класифицирана информация или материали само по силата на служебното си положение;
2. такива материали или информация могат да бъдат предоставени само на тези лица, чиито служебни или правителствени функции, изискват запознаване с тях;
3. всички лица, които имат нужда от достъп до класифицирана/чувствителна информация, трябва да получат разрешение за това по съответния ред.

Лицата които ще се запознават с тайна информация трябва да имат лични качества като безспорна лоялност, почтеност и въздържаност, трябва да притежават отличен характер и имат такива навици и поведение, които не оставят никакво съмнение в тяхната добра преценка при обработката на класифицирана информация и материали.

Чувствителна позиция от гледна точка на сигурността (security-sensitive position) е всяка длъжност в рамките на дадена структура, която може да доведе до неблагоприятни последици за сигурността в зависимост от отговорността на лицата които я заемат.

В англосаксонската теория и практика се използват два термина - Personnel Security Background Investigations – PSBI [3] и Personnel Security Investigation – PSI. Двата процеса са идентични по совите същност и съдържание. В българския Закон за защита на класифицираната информация [4], идентичния процес се нарича персонална сигурност или проучване надеждност.

Основните чувствителни позиции изискващи подобен вид проучване са:

- а. Всички позиции, чиито функции или отговорности изискват достъп до класифицирани и защитени материали;
- б. Функции, свързани с класифицирани комуникационни информационни системи и криптографско оборудване.
- в. Функции, свързани с проучвания и разследвания и/или класифицирани разработки.
- г. Задължения, които обхващат одобрение или самия процес на разследване на случаи на предполагаема нелоялност, саботажни дейности или недоволни служители.
- д. Всяка друга дейност или позиция, определени като чувствителни от висшестоящите ръководители.

Обикновено в дадена организация се определят длъжности/задачи, които изискват достъп до някакъв вид важна информация [5]. За да заема чувствителна позиция, обаче не е необходимо лицето да е включено в процеса на създаването на класифицирана информация, нито да действа при вземане на решения, свързани с този процес. Например, служител, който копира класифицирани документи има достъп до информация и следователно заема чувствителна позиция. Деловодител (архивар) няма задължение да чете класифицирани документи, които съхранява, но има достъп до класифицирана информация, и също заема чувствителна позиция. Всички позиции на служители и ръководители могат да се считат за чувствителни по силата на техния ранг.

Споменатите до този момент чувствителни позиции, винаги имат нещо общо с класифицирана информация. Въпреки това, е възможно да се заема чувствителна длъжност или да се действа на чувствителен пост без лицето да има нищо общо с класифицирана информация. Тези функции или задължения се отнасят до учебните програми, инструктаж на персонала, включително и обучение за такива задължения.

В този случай, чувствителността на позицията не се определя само в зависимост от достъпа до класифицирана информация, а и от влиянието, което могат да оказват на служителите и техния начини на мислене, например персоналят, включен в програмите за обучение. Чувствителната класификация е запазена и за лицата, които създават или администрират програмата за обучение. По отношение на обучаваните не се счита, че те заемат чувствителна функция или длъжност.

Чувствителни са и позициите, свързани с процеса на разследване на твърденията за нелоялност, подривна дейност или недоволство. Това са чувствителни функции, които имат за краен резултат издаване на сертификат за сигурност. Този, който издава сертификата решава на кого да се даде такова удостоверение, въз основа на информацията, която проучващите органи предоставят чрез разследванията за сигурност на персонала.

Защо са необходими подобен вид разследвания по отношение на персонала? Всички ли служители са нелоялни?

Ето някои от причините, които налагат извършване на подобен вид проучвания:

1. Всяка разузнавателна служба, която вярва, че не може да се проникне в нея, чрез които и да е от нейните служители, от портиер до директора, би била много лекомислена и престъпно небрежна, ако действа по силата на такова предположение.

2. Винаги трябва да се действа с предположението, че нашите противници са толкова хитри, колкото сме и ние, и че те ще бъдат в състояние да въвеждат някого както в сегашния момент, така и за в бъдеще.

3. Сигурността изисква постоянна бдителност, за да се държат нашите противници извън чувствителните организации, и да им се пречи да получават информация и за да може техните тайни действия да бъдат разкрити и неутрализирани възможно най-бързо.

Проверката по персонална сигурност се използва, за да се разбере каква качества притежава дадено лице, на което ще бъде предоставяна информация по отношение на, лоялност, дискретност, характер, почтеност, честност, морал, и в зависимост от решението което ще бъде взето, това лице ще бъде назначено или не на конкретна позиция, която изисква достъп до класифицирана материали, които са в съответствие с интересите на националната сигурност.

Фактът, че човек влиза доброволно във въоръжените сили, започва работа в службите за сигурност или в друга структура, в която се работи с класифицирана информация, не е доказателство за лоялност, защото:

1. Лицето може да се възнамерява да извърши престъпен акт или да извършва тайна дейност;

2. Може да се възнамерява да получи достъп до класифицирана информация;

3. Може да възнамерява да предоставя такава информация на противникови агенти, да получи конкретен опит, за да бъде в състояние да го прилага срещу нас, когато настъпи случай.

Различни действия като клетва за вярност (в писмен вид), ходене на църква и т.н. са само външни прояви на лоялност и уважение, които биха могли да бъдат използвани за периода със скрити мотиви. Тези прояви не могат да бъдат приети като доказателство за лоялност, въпреки че те имат голяма стойност като показатели за правилна нагласа.

За да се установи лоялността на един човек, трябва да се докаже липсата на нелоялност. За да се докаже това, се търсят качества и слабости, които биха могли да накарат дадено лице да извършва акт на нелоялност. Затова, обстоятелствата които се проверяват, за да може да се определи дали са налице мотиви, които биха го накарали да извърши акт на нелоялност, са: отмъщение, желание за материални придобивки, желание за повече престиж, приятелство, идеологически нагласи.

Сред слабостите, които правят лицата податливи към извършване на нелоялни действия под натиск, са:

1. Близки връзки и контакти с чужди държави;
2. Големи финансови инвестиции в чужди страни.
3. Ревност;
4. Доверчивост;
5. Слаб характер;
6. Сериозни укорими случки и събития в миналото;
7. Дългове;
8. Употреба на наркотици

Липсата на факторите, посочени по-горе е индикация за лоялността и доверието на лицето което се проучва. Само малък процент от проучванията по персонална сигурност показват, че дадено лице е нелоялно. Дейността на проучващия орган е да открие този малък процент от нелоялни лица и им се попречи да получат достъп до информация, която може да бъде важна за националната сигурност. Органът, освен това, трябва да открива слабите точки в националната сигурност, и кара ръководителите и институциите да действат, за да премахнат от чувствителни позиции такива лица.

По-долу сме се опитали да дадем кратко описание на механизмите, по които всеки един от факторите, споменати по-горе, могат да повлияят на лоялността на човек:

Отмъщение: Може да бъде един от най-силните мотиви. Омразата покварява моралните ценности, по такъв начин, че лицето може да направи всичко възможно, за да предаде страната си, за да вземе реванш срещу дадено лице или група, които той мрази.

Материални придобивки: Някои хора мечтаят толкова много за лични печалби, че не се спират пред нищо, за да постигнат целите си. Не осъждаме амбицията и вродено желание да се напредва в живота и кариерата, но не бива лица, които искат да натрупат богатство без да вземат в предвид етиката на обществото, да заемат чувствителни позиции.

Личен престиж: Тази мотивация се отнася до тези лица, чиято основна амбиция е за власт, власт над всички, за демонстрация в работата на превъзходството им като лидери.

Приятелство: Някои хора с висок морал извършват действия срещу националната сигурност, поради приятелски връзки с други лица.

Идеологически убеждения: Лице, което има убеждения враждебни срещу собствената си страна, е много уязвимо към него да подхождат чужди агенти или радикални групи.

Близки връзки с роднини в чужди държави: подобни връзки се използват отдавна, като се въздейства чрез заплахи за малтретиране срещу близки роднини, които живеят в чуждите държави. Широко се прилагат и сега подобни техники, като средство за получаване на подкрепа и сътрудничество.

Инвестиции в чужди държави: Благодарение на човешката природа, има много лица, които считат, че материалните богатства са по-важни от интегритета на моралните принципи. Когато тези лица се страхуват от загуба на своите инвестиции в чужди страни, те могат да бъдат убедени да предадат собствената си държава.

Ревност: Един от най-силните мотиви, използвани от опитни агенти с цел да се предизвика лоялни лица към извършване на враждебни действия срещу собствената си страна.

Доверчивост: В тази категория се класифицират тези лица, които приемат всичко буквално и безкритично и не могат да приемат, че има нещо нередно в други хора. Този тип човек е почти винаги е идеалист и понякога може да се използва като инструмент от страна на безскрупулни агенти. Лековерни от глупост хора не се използват често поради лошото качество на информация, която те могат да се сдобият, въпреки че в някои случаи те могат да бъдат използвани като „примамка“ за саботажни действия, стачки и нарушение на обществения ред.

Лица, със слаб характер могат да бъдат лесно доминирани от друга силна личност и са лесна плячка за подривни елементи, които търсят сервилен помагач.

Дългове: Лицата, които са изпаднали в значителни дългове винаги опитват начини за бързо и лесно възстановяване на загубите си. Тези лица представляват определен риск за сигурността, и са много уязвими, защото могат да бъдат убедени като им се предложи значителна сума пари.

Употреба на наркотици: Тази категория не се нуждае от обяснение. Известно е, че пристрастените към наркотици извършват престъпления, за да поддържат своя навик.

Комплекс за вина: Като човешки същества, много от нас са имали някои епизоди в миналото, от които можем да се срамуваме. Противниковите агенти, които имат за задача да вербуват агенти/източници, не се колебаят да се възползват от подобни преживявания, за да принудят дадено лице да им съдейства за целите на подривната си дейност. Заплахите, че подобни епизоди могат да бъдат разгласени винаги са били мощен лост, който да принуди лице към извършване на незаконни действия.

Това са само някои от основните фактори, които трябва се търсят време на проучването на дадено лице, преди то да бъде назначено на позиция, изискваща доверие. Когато се открият индикации за наличието на който и да е от тях, разследването се разширява, за да ги потвърди или отхвърли.

След като проучващият орган завърши изучаването на резултатите от разследването по персонална сигурност, той продължава да изпълнява една от следните линии на действие:

1. Той може да издаде разрешение за достъп до класифицирана информация;
2. Той може да откаже да издаде разрешение за достъп до класифицирана информация;
3. Той може да потвърди валидността на сертификат, който преди това е бил невалиден.
- 4) Той може да анулира разрешението за достъп до класифицирана информация, издадено по-рано.

Обикновено проучващият орган се интересува от два вида изследвания за целите на сигурността на персонала:

1. Проверка в системите на службите за сигурност и службите за обществен ред;
2. Проучване на личната история/биография.

Вида разследване винаги зависи от категорията на класификацията на информацията, до която се изисква достъп, и гражданството на въпросното лице.

Проверка в системите на службите за сигурност и службите за обществен ред се състои в проверка на досиетата на тези национални агенции, които биха могли да имат информация, свързана с лоялността и надеждността на лицето:

1. Правоприлагащите служби;

2. Предишни проучващи органи на лицето;
3. Референции за лицето;
4. Училища и институции за обучение;

Писменото запитване обикновено е циркулярно писмо, съдържащо справки за основата информация и кредитни референции, дадени от лицето, с което се иска от тях писмен доклад за всичко, което те знаят за индивида.

Вторият тип разследване по персонална сигурност е изучаването на личната биография. Тази категория представлява по-голямата част от разследванията, които извършва проучващия орган. Основни компоненти за изучаване от личната история/биография на дадено лице са: проверка в базите данни на службите за сигурност и службите за обществен ред; удостоверение за раждане; образование; месторабота; мнения, препоръки, характеристики; проучване по местоживеене; криминална биография; военна служба; връзки в чужбина; гражданство; кредитен регистър; членство в организации; брачен регистър – разводи.

Проверка в базите данни на службите за сигурност и службите за обществен ред. Има за цел да се провери дали има информация в техните архиви, свързана с лоялността, морала, възгледите, характера и честността на лицето.

Регистри за раждане: Тези регистри, се проверяват само ако има разминаване в рождените дати в друга относима към това информация, с цел еднозначно идентифициране на самоличността на лицето.

Образование: Проверява се информацията, налична във всички училища и учебни институции, в които е учило лицето. Също така може да се вземат интервюта с учители и преподаватели на лицето, за да се получи персонална и конкретна информация.

Месторабота: Целта е да се изясни доколко лицето е ефективно в работата си и причината, поради която е прекратено трудовото му правоотношение.

Характеристики: В по-голямата част от случаите се приема, че референциите, които са представени от лицето, са частично или изцяло в негова полза. Има три причини поради които се проверяват характеристиките:

- Възможно е, лицето, посочено в автобиографията, като приятел, да не е в толкова приятелски отношения с него;
- Приятел може да разкрие компрометираща информация, без да го осъзнава.
- Справките са добър източник да се получат „разработени източници“. Това са лица, които притежават информация от биографията на индивида, която не е отбелязана/съобщена в процеса на проучването.

Проучване по местоживеене: При този вид проучване са получава ценна информация за личния живот на индивида. Основно това е компилация от клюки (слухове). Но ако тези клюки се получат и от други източници, те трябва да се вземат под внимание и да се изяснят детайлно.

Криминални регистрации: Информацията, получена от тези системи трябва да бъде проверена в регистрите на съда и съдебните процедури.

Военна служба: Проверяват се причините за напускане или освобождаване от служба, за да се провери дали е заради нелоялност, подривна дейност, недискретност, или морално разложение.

Връзки в чужбина: Целта на това проучване е:

- да се определи дали и откога лицето има инвестиции в чужди страни. Какъв е размерът на парите, инвестирани от физическото лице в тези страни.

- друг важен момент, който трябва да бъде разгледан, е дали лицето има роднини в тези страни. Възможно е чуждата страна да може да окаже натиск върху него като използва роднините му.

Гражданство. Гражданството на отделния човек и неговите родители може да се провери в системите на МВР.

Пътуване в чужбина: Събира се информация за: дати на отпътуване и завръщане; направление; цел на пътуването; с кого е пътувано и с какъв транспорт. Изясняват се дейности, в които лицето е участвало по време на престоя си в дадена страна. Възможно ли е лицето да е имало затруднения в тази страна.

Кредитна история: Получава се информация от кредитните институции, за налични авоари, заеми или други финансови операции.

Организации: Изяснява се дали лицето е член, дали е свързано, или е симпатизант на дадена организация, асоциация, движението, група или комбинация от чужденци или местни жители. Има ли след тях организации, които са приели или проявяват политика, свързана със защита или одобряване силови действия или използване на насилие, за да бъдат лишени други лица от техните права, както е в разрез с конституцията на страната.

Брачен регистър. Тази информация се използва, за да се потвърди или опровергае информацията, която вече е включена в автобиографията му.

Най-важният и заключителен етап от проучването е оценката на получената информация. Задължение е на този, който извършва проучването е да посочи, дали информацията, получена по време на разследването представлява „факти“, „мнения“ или „слухове“. Има три начина да бъде изпълнено това изискване:

1. Описание с думи: Посочва се с помощта на описание в текста степента на надеждност на конфиденциалните информатори, в момента, в който е получена от тях информацията. Описването с думи се използва само за описване на информацията, получена от надеждни източници.

ПРИМЕРИ:

- „Източникът X, който в миналото е подавал поверителна информация, информира следното:...”

- „Източникът X, с неустановена до момента надеждност, които познава обекта от десет години, съобщи следното:...”

2. Забележки или отбелязвания от извършващия проучването служител: В доклада се включват забележки от страна на служителя, извършващ проучването, за да се обозначи валидността на информацията, предоставена от източника, или пък да се намали валидността на такава информация.

ПРИМЕРИ:

- „източникът беше много нервен по време на интервюто“;

- „Неговите изявления (на източника) по отношение на датите и местата са много генерализирани, а понякога създава впечатление, че не е сигурен в себе си.“

3. Подходящи фрази: Използване на някои подходящи фрази в доклада ще помогне на контролиращия процеса на проучване ръководител, да определи по-точно валидността на предоставената информация.

ПРИМЕРИ:

- „източникът каза, че ...“;

- „Източникът сподели следния слух...“.

Проучването завършва, като проучващият орган мотиви своето решение по отношение на издаването/неиздаването на разрешението за достъп до класифицирана материали в зависимост от проведеното разследване.

Разследването/проучването, което е извършено, определя бъдещето на лицето, и затова всяко разследване трябва да бъде възможно най-пълно. За да се постигне това, лицата които извършват проучването трябва да:

- получат цялата възможна информация;
- да подкрепят всички изводи с факти;
- да идентифицират всички мнения и се отразят в доклада от разследването;
- да се обяснят причините за всички насоки, които не са били разследвани.
- да получи достатъчно информация по време на разследването, за да се даде възможност да се приеме обективно окончателно решение.

Всичко казано до тук поставя сериозни изисквания към служителите, които извършват проучванията за надеждност. С цел да се съчетаят всички желани изисквания за проучващ орган по време на изпълнение на своите функции служителите трябва да притежават следните качества:

- Да знаят значението на думите лоялност, дискретност и репутация, за да бъдат в състояние да събере необходимата информация.

- Да помнят винаги целите на разследването, така, че това което се установи като информация да се отрази в необходимите документи;

- Да бъдат абсолютно безпристрастен, за да бъдат справедливи към всички, и към обекта на разследването и към държавата;

Да бъдат дипломатични и делови, по време на изпълнение на служебните си задължения, с цел да се получи желаната информация, без да се губи време;

- Да поддържат професионално отношение през цялото време;
- Да избягват да обвиняват интервюираните лица, защото трябва да получи определена информация от тях. Ако човек е уплашен или притеснен, той няма да бъде в състояние да говори.

От горното изложение можем да направим следните изводи:

Законът за защита на класифицираната информация, още със създаването си измества фокуса от контраразузнаването и контрашпионажа към административна система, функционираща сама за себе си и откъсната от системата за национална сигурност. Формулировката на основни функции на закона са неясни и бюрократични и не могат да бъдат правилно осмислени от задължените по този закон длъжностни лица. Законът възлага специфични контраразузнавателни задачи на лица, които не са професионалисти в тази област и нямат необходимата подготовка и професионална биография, в резултата на което, фокуса на действия се измества към формалното изпълнение на буквата на закона без да се осмисля и разбира смисъла му като елемент от системата за национална сигурност.

Въпреки постоянния уклон за синхронизиране на законодателството ни с това на ЕС, в тази чувствителна материя ние трябва да развиваме собствена теория и практика, която да е основана на целесъобразността от предприеманите мерки за гарантиране на държавния суверенитет, които да са в съзвучие с нормите на Конституцията [4]. Това се налага тъй като „анализа на общите проблеми на международния механизъм на имплементация на нормите на международното право във вътрешното законодателство на Република България трябва да се има предвид, че основните трудности за реализирането им в много случаи се свежда до съществуващи диспропорции на всички нива на вътрешнодържавната правна система“ . Именно избягването на тези диспропорции налага по-радикално преразглеждане на правилата, създадени със ЗЗКИ.

Необходимо е да се приемат законови промени, които да регламентират дейността по проучване за надеждност на лицата като вид оперативноиздирвателна дейност. В сега определените от ЗЗКИ правила се допуска, лица, които не са оправомощени да извършват дейност, пряко засягаща основни права и свободи на гражданите, регламентирани от Конституция на Република България. Това, освен че е недопустимо води до разход на сериозен ресурс и съмнителни резултати.

ИЗВОДИ

В проучванията на надеждност се подхожда формално, те не са целенасочени към изясняване на конкретика, която е пряко свързана с вероятно проникване на чужди специални служби системата ни за национална сигурност и до тайните на държавата, а са проста административна процедура, която, в повечето случаи се провежда от необучени служители.

Необходимо е да се преразгледа философията за защита на информацията въобще в държавата ни, да се промени фокуса на основните цели на Закона за защита на класифицираната информация и той да бъде концентриран към конкретни действия в сферата на контрашпионажа.

REFERENCES

1. Закон за защита на класифицираната информация; Обн. ДВ. бр.45 от 30 Април 2002 г. с изменения и допълнения.
2. Актуализирана стратегия за национална сигурност на Република България; Обн., ДВ, бр. 26 от 23.03.2018 г.
3. Раянова, К., "Механизъм на адаптиране на международноправните норми - теоретични аспекти, особености и последици"; Научни трудове на Русенския университет - 2015, том 54, серия 7.
4. Раянова Кр. Агресията, като международно престъпление. В: Научна конференция с международно участие MATTEX 2018, Шумен, Университетско издателство "Свети Константин Преславски", 2018, ISBN 1314-3921.
5. Пантелеева, В., Финансово осигуряване на държавното управление и публичните функции на държавата, сборник Научни трудове на РУ „А.Кънчев”, том 53, серия 7, 2014 год., с. 67-70
6. U.S. Department of State < <https://www.state.gov>
7. TheFreeDictionary < <https://www.thefreedictionary.com>